
Vergaderjaar 2023-2024

---

31 571 Voorstel van wet van het lid Thieme tot wijziging van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren in verband met het invoeren van een verplichte voorafgaande bedwelming bij ritueel slachten

AL **VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG**
Vastgesteld 13 december 2023

De leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit¹ hebben kennisgenomen van de brief van de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van 5 oktober 2023 met een overzicht van cijfers van onbedwelmd ritueel geslachte dieren in Nederland². De leden van de fractie van de **PvdD** hadden naar aanleiding hiervan enkele vragen en opmerkingen.

Naar aanleiding hiervan is op 31 oktober 2023 een brief gestuurd aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

De minister heeft op 12 december 2023 gereageerd.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

---

¹ Samenstelling:

Kroon (BBB), Oplaat (BBB) (*voorzitter*), Kemperman (BBB), Jaspers (BBB), Van Knapen (BBB), Kluit (GroenLinks-PvdA), Janssen-van Helvoort (GroenLinks-PvdA), Fiers (GroenLinks-PvdA), Thijssen (GroenLinks-PvdA), Recourt (GroenLinks-PvdA) (*ondervoorzitter*), Van Ballekom (VVD), Meijer (VVD), Klip-Martin (VVD), Rietkerk (CDA), Prins (CDA), Aerdts (D66), Van Meenen (D66), Vacant (PVV), Visseren-Hamakers (PvdD), Baumgarten (JA21), Janssen (SP), Holterhues (CU), Dessing (FVD), De Vries (SGP), Perin-Gopie (Volt), Van Rooijen (50PLUS), Van der Goot (OPNL)

² Kamerstukken I, 2023-2024, 31571, AK

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT

Aan de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Den Haag, 31 oktober 2023

De leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben met belangstelling kennisgenomen van uw brief van 5 oktober 2023 met een overzicht van cijfers van onbedwelmd ritueel geslachte dieren in Nederland³. De leden van de fractie van de **PvdD** hebben naar aanleiding hiervan enkele vragen en opmerkingen.

Vragen en opmerkingen van de fractie van PvdD

Deelt u de opvatting van de leden van de PvdD-fractie dat een relatief zeer groot aantal schapen onverdoofd geslacht wordt, vergeleken met andere diersoorten. Heeft u een verklaring voor deze relatief hoge aantallen en kunt u aangeven of het gaat om dieren die geslacht worden voor binnenlandse consumptie of ook voor export?

Deze leden vragen of u kunt bevestigen dat de dieren die worden nabedwelmd vlak voor het verstrijken van de 40 seconden, dus bijna 40 seconden hebben moeten lijden na een niet effectieve aansnede en gedurende die bijna veertig seconden hevig pijn lijden en stikken in hun eigen bloed. Zo nee, welke andere visie heeft u daarop? Zo ja, acht u dit lijden acceptabel en om welke reden?

Volgens de leden van de PvdD-fractie moet vastgesteld worden dat er nauwelijks nabedwelmd wordt op aanwijzen van de NVWA. Deze leden vragen of deze geringe coïncidentie betrekking heeft op het feit dat toezicht van de NVWA op dit punt toereikend of zelfs overbodig moet worden geacht, of juist ernstig tekortschiet bij gebrek aan menskracht. Voorts vragen zij of u de cijfers kunt geven van het aantal situaties waarin met zekerheid gezegd kan worden dat er een dierenarts direct toezicht houdt en situaties waarin volstaan wordt met het uitvoeren van steekproeven.

De leden van de PvdD-fractie vragen of u met zekerheid kunt zeggen dat dieren die na een mislukte halssnede worden afgekeurd voor consumptie in het religieuze circuit, niet alsnog in het reguliere vleeskanaal worden aangeboden. Zo nee, hoe kan een consument die geen prijs stelt op het consumeren van vlees dat afkomstig is uit onverdoofde slacht dan zeker weten dat het door hem/haar aangeschafte vlees niet afkomstig is van dergelijke slachtmethoden? Zo ja, kunt hier uitdrukkelijk volledige opheldering over geven?

Deze leden vragen of u de opvatting van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD)⁴ deelt dat dieren in situaties van onverdoofde slacht ernstig en vermijdbaar lijden. Zo nee, waarom niet? Zo ja, bent u bereid een einde te maken aan dit ernstige en vermijdbare lijden?

Zij vragen of er situaties van invasieve medische ingrepen bij mensen bekend zijn (zoals besnijden), die op basis van religieuze voorschriften onverdoofd en gepaard gaand met ernstige pijn moeten plaatsvinden. Zo ja, welke en hoe beoordeelt u deze praktijk? Zo nee, op welke grond

---

³ Kamerstukken I, 2023-2024, 31571, AK

⁴ [KNMvD - Standpunt Onbedwelmd slachten \(d.d. januari 2022\)](#)

wordt het veroorzaken van ernstig lijden dan wel toegestaan bij dieren die part noch deel hebben aan de geloofsopvattingen van hun slachters?

De leden van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk 29 november 2023.

G.J. Oplaat

Voorzitter van de vaste commissie voor Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

BRIEF VAN DE MINISTER VAN LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKwaliteit

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 12 december 2023

Bijgaand treft u mijn antwoorden op de vragen van de fractie van de Partij voor de Dieren, ingediend op 31 oktober 2023, over het overzicht van cijfers van onbedwelmd ritueel geslacht dieren in Nederland (Kamerstuk 170023.10U).

Piet Adema
Minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

170023.10U

1

Deelt u de opvatting van de leden van de PvdD-fractie dat een relatief zeer groot aantal schapen onverdoofd geslacht wordt, vergeleken met andere diersoorten? Heeft u een verklaring voor deze relatief hoge aantallen en kunt u aangeven of het gaat om dieren die geslacht worden voor binnenlandse consumptie of ook voor export?

Antwoord

Ik constateer net als de PvdD-fractie dat er, ook gelet op andere diercategorieën, relatief veel schapen onbedwelmd ritueel geslacht worden.

De dieren die onbedwelmd ritueel geslacht worden, worden alleen geslacht voor de binnenlandse consumptie. Het hoge aantal schapen dat de fractie terugziet in de cijfers kan herleid worden naar het Offerfeest. Daarbij worden door moslims hoofdzakelijk schapen onbedwelmd ritueel geslacht.

2

Deze leden vragen of u kunt bevestigen dat de dieren die worden nabedwelmd vlak voor het verstrijken van de 40 seconden, dus bijna 40 seconden hebben moeten lijden na een niet effectieve aansnede en gedurende die bijna 40 seconden hevig pijn lijden en stikken in hun eigen bloed. Zo nee, welke andere visie heeft u daarop? Zo ja, acht u dit lijden acceptabel en om welke reden?

Antwoord

De algemene wetenschappelijke visie is dat het onbedwelmd aansnijden van dieren hun welzijn aantast. Dat geldt zowel bij effectief als niet-effectief aansnijden. Uw voorgangers in de Eerste Kamer en mijn ambtsvoorgangers voeren dan ook al jaren het gesprek over bedwelming vóór het aansnijden bij het ritueel slachten en het beperken van ongerief bij onbedwelmd aansnijden. Dit heeft geleid tot de afspraken die vastgelegd zijn in het Convenant onbedwelmd slachten volgens religieuze riten (2012) en het navolgende addendum (2017). Deze afspraken zijn vervolgens vastgelegd in wijzigingen van het Besluit houders van dieren.

De mogelijkheid om het onbedwelmd aansnijden bij het slachten toe te staan voor religieuze doeleinden volgt rechtstreeks uit Europese Verordening 1099/2009 over de bescherming van dieren bij het doden (artikel 4, lid 4). De aanvullende wettelijke eisen die in Nederland gelden bij het onbedwelmd slachten borgen daarbij dat de aantasting van het dierenwelzijn, als gevolg van het onbedwelmd aansnijden, beperkt blijft.

3

Volgens de leden van de PvdD-fractie moet vastgesteld worden dat er nauwelijks nabedwelmd wordt op aanwijzen van de NVWA. Deze leden vragen of deze geringe coincidentie betrekking heeft op het feit dat toezicht van de NVWA op dit punt toereikend of zelfs overbodig moet worden geacht, of juist ernstig tekortschiet bij gebrek aan menskracht. Voorts vragen zij of u de cijfers kunt geven van het aantal situaties waarin met zekerheid gezegd kan worden dat er een dierenarts direct toezicht houdt en situaties waarin volstaan wordt met het uitvoeren van steekproeven.

Antwoord

Er is geen sprake van steekproeven. Bij het onbedwelmd ritueel slachten is permanent NVWA-toezicht op het aansnijden wettelijk verplicht. Daaraan is in de afgelopen jaren niets veranderd.

Tijdens het toezicht ziet de NVWA erop toe dat aan alle verplichtingen voldaan wordt die zijn vastgelegd in de wet. Daarbij wordt er dus ook op toegezien of bij ieder dier gecontroleerd wordt of dit dier binnen veertig seconden het bewustzijn verliest en, zo nee, of de juiste handelingen verricht worden om het dier alsnog te bedwelmen. De toezichthouder grijpt in als dit laatste niet of niet goed gebeurt.

4

De leden van de PvdD-fractie vragen of u met zekerheid kunt zeggen dat dieren die na een mislukte halssnede worden afgekeurd voor consumptie in het religieuze circuit, niet alsnog in het reguliere vleeskanaal worden aangeboden. Zo nee, hoe kan een consument die geen prijs stelt op het consumeren van vlees dat afkomstig is uit onverdoofde slacht dan zeker weten dat het door hem/haar aangeschafte vlees niet afkomstig is van dergelijke slachtmethoden? Zo ja, kunt u hier uitdrukkelijk volledig opheldering over geven?

Antwoord

De bevindingen van Wageningen Economic Research en Deloitte (2021) wijzen uit dat het niet aannemelijk is dat vlees afkomstig van dieren die onbedwelmd zijn geslacht op de reguliere markt eindigt. Zoals ik eerder aangegeven heb, kan ik niet uitsluiten dat het vlees van onbedwelmd aangesneden dieren niet-herkenbaar als halal of koosjer verkocht wordt (Kamerstuk 31 571, nr. AI en 31 751, nr. AJ).

5

Deze leden vragen of u de opvatting van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) deelt dat dieren in situaties van onverdoofde slacht ernstig en onvermijdbaar lijden. Zo nee, waarom niet? Zo ja, bent u bereid een einde te maken aan dit ernstige en vermijdbare lijden?

Antwoord

Ik ben me er terdege van bewust dat de meningen over de onbedwelmd rituele slacht sterk verdeeld zijn. De opvatting van de KNMvD is mij ook bekend.

Onbedwelmd rituele slacht wordt binnen de joodse en de moslimgemeenschap als een belangrijk religieus ritueel gezien. Ik vind zowel de vrijheid van religie als het borgen van dierenwelzijn belangrijk. Naar mijn mening is de tussenweg die partijen in 2012 gevonden en verankerd hebben in het Convenant onbedwelmd slachten volgens religieuze riten en het addendum dat hierop volgde in 2017, dan ook een goede zaak. De afspraken die hierin gemaakt zijn en die vastgelegd zijn in het Besluit houders van dieren, waarop in slachthuizen permanent toezicht gehouden wordt door de NVWA, zorgen ervoor dat dierenwelzijn minder aangetast wordt dan wanneer er geen sprake zou zijn van deze afspraken.

6

Zij vragen of er situaties van invasieve medische ingrepen bij mensen bekend zijn (zoals besnijden), die op basis van religieuze voorschriften onverdoofd en gepaard gaan met ernstige pijn moeten plaatsvinden. Zo ja, welke en hoe beoordeelt u deze praktijk? Zo nee, op welke grond wordt het veroorzaken van ernstig lijden dan wel toegestaan bij dieren die part noch deel hebben aan de geloofsopvattingen van hun slachters?

Antwoord

Het is niet aan mij om een overzicht van onverdoofde medische ingrepen bij mensen in kaart te brengen of om over deze ingrepen te oordelen. Zoals ik hierboven gesteld heb, wordt bij onbedwelmd rituele slacht naar de balans tussen dierenwelzijn en de vrijheid van religie gezocht. In het convenant en het addendum zijn bijkomstige afspraken vastgelegd die ervoor zorgen dat het dierenwelzijn minder aangetast wordt.